

RAMON LLULL AL SEGLE XXI

ALBERT SOLER I LLOPART

El passat mes de març va tenir lloc a Palma de Mallorca la presentació del primer volum de la «Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» («NEORL»). No és que l'acte passés despercebut; els mitjans de comunicació en van donar una notícia més o menys puntual i més o menys exacta, però a mi m'ha quedat la impressió que la transcendència del fet no s'ha valorat en uns termes prou justos. M'excuso si, d'entrada, la següent afirmació (que ja es condensa en el títol una mica espectacular d'aquest article) pot semblar imprudent: la publicació de la «NEORL» és cridada a ser una empresa de primera magnitud per a la cultura catalana del segle XXI: una empresa com només se'n donen amb prou feines una dotzena en tot un segle. Però hi ha raons suficients per a sostenir l'asserció.

La «NEORL» comença quaranta-un anys després que l'edició de les «Obres

de Ramon Llull» («ORL») quedés definitivament interrompuda. Les conegudes «Obres de Mallorca» van ser iniciades per Mateu Obrador l'any 1906, amb la voluntat de posar en circulació les obres del beat; l'insigne filòleg mallorquí explica al pròleg del primer volum que es tracta de recuperar els textos, copiats d'una manera fidel i escurpolsa. «directament presa y col·locada sobre'ls millors manuscrits, feta en vista de les fonts més pures y estil·lades», i estampar-los amb una cura extrema. Per molt que sembli mentida, la publicació dels vint-i-un volums de les «ORL» va ser obra gairebé d'un sol home, Mn. Salvador Galmés, que va tenir cura de disset volums (els dos primers van ser curats per M. Obrador, el tercer per Miquel Ferrà i el darrer per Rafael Ginard i Miquel Tous). Després d'una agra polèmica amb Mn. Antoni M. Alcover, Galmés va tirar endavant la tasca d'editar i publicar les obres

amb una abnegació i una eficiència excepcionals; fins al punt que la seva malaltia i la seva mort (1951) van contribuir decisivament a liquidar l'empresa.

Avui podem ben dir que les «ORL» ens han fet conèixer Llull; només cal comparar el que sabíem del beat abans i després dels vint-i-un volums (1906-1950). De manera que gairebé és ociós de dir que les «ORL» han estat i són una eina imprescindible per als estudis medievals en general i lul·lians en particular. Això no obstant, per als investigadors de final de segle, les edicions d'aquesta magna empresa ja presenten una sèrie d'inconvenients i de deficiències. Encara que les «ORL» van ser guiades per pressupòsits filològics moderns (deixant enrere els criteris diguem-ne esteticistes dels crítics romàntics del XIX), van ser empeses sobretot per la necessitat preemptòria de facilitar els textos. Això va fer que, per exemple, M. Obrador, sense creure necessari advertir-ho, basés la seva edició del *Llibre de l'orde de cavalleria* («ORL», I) en l'edició de Marià Aguiló (1879), una reconstrucció molt arbitrària de l'obra, i sotmetés el text a les noves normes de transcripció de la col·lecció i introduís algun retoc; el resultat és un nyap considerable. D'altra banda, tot i que es van fer esforços notables per obtenir notícies i fins còpies dels còdexs que semblaven més importants (M. Obrador va ser un viatger extraordinari a començament de segle: són famosos sobretot els seus *viatges de treball* a Venècia, Milà i Munic), la informació manuscrita de les edicions no és sempre prou completa. El cas més notable és el del voluminós *Llibre de contemplació en Déu*, en l'edició del qual no es va utilitzar un manuscrit que avui és a la Biblioteca Ambrosiana de Milà i

que porta data ni més ni menys que del 8 de juliol de 1280; m'apresso a dir que no hi ha res en el còdex ambrosià que ens faci pensar que es tracti d'una còpia posterior d'un volum que portava aquella data. El mateix editor, en el darrer volum del llibre, reconeix el defecte i reclama la necessitat d'una edició crítica que es basi en el text d'aquell manuscrit: aquesta és una qüestió delicada que fa de mal decidir per endavant, però en qualsevol cas es tracta d'una actitud crítica que honora Mn. Galmés.

La realitat és que la tradició manuscrita de l'*opus* lul·lià presenta unes característiques tan peculiars que la fan un cas a part dins, ja no de la literatura catalana, sinó del món de la romànica. En primer lloc, Llull compta amb un nombre elevadíssim de manuscrits si es compara amb qualsevol altre autor de la nostra edat mitjana; centenars i centenars de còdexs que van des del segle XIII fins al XVIII, que són escampats per tot Europa i que en molts casos no van anar a parar a països remots de manera fortuïta, sinó que van ser copiats allí, en cercles lul·lístics autòctons.

En segon lloc, aquesta tradició manuscrita presenta un plurilingüisme astorador: no es tracta només de l'existència de versions catalanes i llatines, d'algunes obres tenim, a més, testimonis medievals en francès, occità, italià o castellà; algunes d'aquestes versions romàniques són contemporànies del beat i, per a més inri, alguns dels manuscrits que les conserven són més antics que els manuscrits llatins o els catalans. I encara, per si no hi hagués prou complicació, ara ens comencem a plantejar si el mateix Llull no podria haver escrit alguna obra en occità (una llengua

que ell havia de conèixer per força) o si no podria haver introduït variants durant la traducció d'una obra seva al francès o al llatí. Lull era capaç d'això i de molt més (i d'altres coses que potser ni ens pensem) si eren pel bé de la difusió de la seva obra. És inajornable, doncs, d'esbrinar les relacions existents entre totes aquestes versions.

Les dues característiques esmentades determinen tres pressupòsits metodològics. *Primer*. Una tradició tan àmplia quant al nombre i tan diversa quant a la qualitat dels manuscrits exigeix, avui ja de manera inexcusable, l'aplicació dels principis més moderns d'aquella branca de la crítica textual que pretén de destriar entre la veu de l'autor i les veus dels copistes (reconstruint la primera i recollint les segones a peu de pàgina, en l'aparat crític): és a dir, de la crítica textual que prové de K. Lachmann i que ha rebut les aportacions de P. Maas, G. Pasquali, de G. Contini i, entre nosaltres, d'Alberto Blecua, per exemple. La urgència per a facilitar les obres havia fet que els editors de les «ORL» oferissin el text del que subjectivament consideraven el *millor* manuscrit: perquè era geogràficament més proper, o perquè era més antic, o perquè donava un text en un català més *pur*.

Segon. L'atenció a *tota* la tradició, sigui en la llengua que sigui, l'hem d'estendre a totes les còpies que ens han arribat d'una obra determinada, per molt tardanes que puguin ser. És el conegut aforisme de Giorgio Pasquale, un dels pares de la moderna crítica textual, «*recentiores, non deteriores*»: els còdexs més recents no necessàriament donen un text deturpat: poden ser una còpia directa d'un exemplar acostat a l'original. I en el pitjor dels casos, quan hi ha

hagut una modernització no tan sols de la grafia, de la morfologia o del lèxic, sinó també de la sintaxi, sempre poden aportar informació puntual sobre una lliçó concreta.

Finalment, al llarg d'aquest segle hem anat descobrint la importància del còdex com a objecte que aporta unes dades històriques precioses: la codicologia ens ha ensenyat que els manuscrits recullen tota mena d'informació sobre la persona que els encarrega, sobre els copistes, els possessors, els lectors i, en fi, sobre les vicissituds històriques que han sofert, de vegades ben extraordinàries. És a dir, que el manuscrit no tan sols és valuós pel text que transmet, sinó també per ell mateix, com a font d'informació sobre la intencionalitat de l'autor i sobre la recepció del text al llarg dels anys.

És fàcil de comprendre que aquests pressupòsits eren difícils de plantejar durant la primera meitat del present segle a casa nostra: uns perquè eren objecte d'estudi i de debat en aquell mateix moment, i d'altres perquè les condicions materials no ho permetien. Avui, afortunadament, disposem d'uns mitjans i d'unes possibilitats que es corresponen més a allò que és corrent en altres països europeus: microfilms, xerocòpies, ordinadors i uns desplaçaments més senzills ens permeten de treballar més còmodament, amb més informació i amb menys temps. Considerat tot plegat, és natural que la Comissió Editora del Patronat Ramon Lull no es plantegés de reprendre les «ORL», sinó de recomençar l'edició amb nous pressupòsits. Ja ho havia dit Gianfranco Contini, cada nova edició d'una obra és una nova hipòtesi de lectura. Podríem dir que cada edició és ben bé l'obra d'un temps i d'una ma-

nera concreta de llegir els textos. Cal anar esvanint, per tant, el miratge de les *edicions definitives*.

Però l'empresa que ens ha de permetre conèixer Ramon Llull al segle XXI òbviament necessita anys de continuïtat i una periodicitat garantida per l'estabilitat. Ja és un signe de la importància del tema, i de normalitat, que al darrere de la «NEORL» hi hagi un Patronat Ramon Llull constituït per les conselleries de cultura del Govern Balear, de la Generalitat Valenciana i de la Generalitat de Catalunya, i amb seu a Palma de Mallorca. Si no m'equivooco, es tracta de la primera col·laboració tripartida dels governs, no ja en matèria cultural, sinó en termes absoluts. No podem fer altra cosa que felicitar-nos-en: aquesta superació de problemes cantonalistes i partidistes hauria de ser encomanadissa.

El procés de confecció del primer tom, l'inèdit *Llibre de virtuts e de peccats*, és fruit d'un treball col·lectiu que per força ha d'elevat la qualitat de les publicacions i garantir-ne la continuïtat. N'ha estat l'editor, Fernando Domínguez Reboiras, del Raimundus Lullus Institut, que l'any 1987 ja havia editat la versió llatina del llibre («Raimundi Lulli Opera Latina», «RLOL», XV). El director d'edició de la Comissió Editora, Antoni Bonner, ha estat el responsable de la impressió pròpiament dita. Lola Badia, de la Universitat de Barcelona, i Anna Cortadellas han dut a terme una tasca de revisió sempre necessària, d'acord amb l'exemplar únic del text que és a la Biblioteca de Catalunya. Ramon Servalls, secretari de la Comissió Editora, ha fet funcionar una maquinària burocràtica a tres bandes més complexa del que és normal.

Si parlem de Llull i dels estudis que

es projecten al futur no podem deixar de consignar un fet notable que ha coincidit gairebé amb la sortida a la llum del primer tom de la «NEORL». L'edició de les «Raimundi Lulli Opera Latina» («RLOL»), dins la prestigiosa col·lecció «Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis» de l'editorial Brepols, ha arribat al volum XVIII, després de trenta-dos anys d'història. Per a dur a terme aquesta empresa, la tenacitat i l'empenta d'un lul·lista alemany, Friedrich Stegmüller, va aconseguir que l'Albert Ludwigs Universität de Friburg de Brisgòvia creés el 1957 un institut dedicat gairebé exclusivament a l'estudi del beat i sobretot a l'edició de les seves obres llatines. No cal dir com és d'excelsionat per a la nostra cultura que una institució estrangera creï i doti un centre de recerca d'aquestes característiques: a hores d'ara, l'estada al Lullus Institut ha esdevingut inevitable per a tots els lul·listes d'arreu del món: tal és la qualitat de la seva biblioteca i la importància del fons de més de dos mil microfilms de manuscrits lul·lians que posseeix.

L'edició de les «RLOL» és l'altra fita en els estudis sobre Ramon Llull en el nostre segle. Aquesta col·lecció ens ha permès de conèixer sobretot la producció dels darrers anys del beat, que ens resultava del tot desconeguda i accessible només a través de les fonts manuscrites. Es preveu que les «RLOL» siguin compostes d'una cinquantena de volums: atès que en portem divuit, a un ritme d'un tom per any des de l'any 1978, podríem aventurar la fi de l'edició dins del primer quart del proper segle.

El volum XVIII de les «RLOL» publica l'*Ars abbreviata praedicandi*, el *Liber per quem poterit cognosci quae*

lex sit magis bona, magis magna et etiam magis uera. l'*Ars infusa*, el *De uirtute ueniali et uitali et de peccatis uenialibus et mortalibus* i el *Testamentum* del mateix Llull (amb una reproducció excepcional de l'única còpia conservada), a cura d'Abraham Soria Flores, Fernando Domínguez i Michel Senellart. Es dóna el cas que de l'*Ars abbreviata praedicandi* s'ofereixen les tres versions llatines acarades amb el

text català original, de manera que per primer cop apareix en el «Corpus Christianorum» un text en la nostra llengua.

Després de tot el que he exposat, no em sembla temerari sostenir que empreses com la «NEORL» i les «RLOL» contribueixen decisivament a donar solidesa, rigor i (per què no?) prestigi a una cultura. Per molt desaperebudes que passin.